

Literát Peter Cabadaj v svojej spomienke vzdáva hold básnikovi Jankovi Frátrikovi

Katolícky básnik v premenách času

JÁN FRÁTRIK. Básnik katolíckej moderny, prekladateľ francúzskej a nemeckej poézie, literárny vedec a historik, pedagóg, ale predovšetkým človek. Pred pätnástimi rokmi – 31. júla 2000 – nás predišiel do večnosti.

V druhom, prepracovanom a doplnenom vydaní *Slovníka slovenských spisovateľov* z roku 2005 (Valér Mikula a kolektív) sa Ján Frátrik vytratil úplne. Z tľažko pochopiteľných dôvodov sa „nezmestil“ do zoznamu 696 hesiel, tvoriacich rozhodujúcu obsahovú líniu spomínaného slovníka. Čo na tom, že bol vyše 60 rokov prítomný v slovenskej literatúre ako básnik, literárny vedec a historik, prekladateľ, prosto človek, pre ktorého písanie znamenalo pracovať?! *Scribere est agere*. Úplne odignorovať jeho tvorbu, viacero dobrých a úspešných zbierok, to si vyžaduje silný žalúdok a ešte silnejší pancier nevšimavosti, ľahostajnosti a najmä neobjektívnosti a nespravodlivosti.

Július Pašteka v svojej skvelej monografii *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny* (2002) sice venoval Frátrikovi dôstojný priestor, no na základe konštatácie v jednom teste z 80. rokov dospeľ k pochybnosti: „Aká bola vlastne jeho pravá, skutočná tvár?“

ZHODOBŇOVANÝ

Možno namietáť, či predchádzajúce príklady treba považovať za bernú mincu, ktorou sa v súčasnosti platí za skutočné miesto a význam básnika v premenách času. A aká bola jeho pravá tvár? O jej podobe, charaktere i nadčasovosti by mohli pokojne vysvetliť svedectvo bánske, ktoré zhudobnili Mikuláš Schneider-Trnavský, Ján Valach, ale aj populárna rocková skupina Arzén.

A pamätníci si dodnes spomínajú na Frátrikovu poéziu, ktorá zaznala v jedinečnom hymnickom prevedení na Slovenskej jari v apríli 1969 (pásmo *Pozdrav a stretnutie*).

O tomto všetkom i o iných dôležitých skutočnostiach by však musel niekto niečo vedieť. Kedže nevie, nerobí mu najmenší problém vyradiť, vyhodiť, vyškrtnúť, zbaviť skutočného a pravého miesta i významu.

SPOMIENKY

Premeny času, to sú aj spomienky, reminiscencie na prežité chvíle, zážitky, osobné stretnutia. Nemôžem ani nechcem sa im vyhnúť. Preto som si nasiel svoj text, ktorý bol napísaný pri priležitosti básnikových 80. narodenín. Mnohí z vás si určite spomenú na rok 1996 a na vitálneho oslavence, ktorý s každým prehodil slovo, pretože slovo je aj človek. A človek je aj do slov prevtelená veľičina. No a na mojich vtedajších slovách nemením nič ani teraz.

V starých zastrčených uličkách ľudských spomienok, nedosnívaných snov a märnotratných ilúzií ešte vždy šarmantne vyhľadávajú podmanivé sviatočné akordy nedelňajšej chvíľky poézie. Jej jemné pramienky vydávajú úprimné svedectvo slova, ktoré hrejivým kamenným vzdychom bezbolestne odhaluje diaľky v nás. Zem zvoní zdvihnutou bášňou a kdeši v polnočnej presile tiečej radosti počut' clivú pieseň monológov na úvetrov. Svet sa nemilosrdne zmenil a my poslušne s ním. V domovine zvonov už len sporadicky, ako vzácna po duhe, sneží na lásku. Náš tajomný námorný cintorín už nedýcha a Paul Valéry sa na nás opäťovne veľkoryso nehnevá. A vám, rodní moji, posielajú neofrankované pozdravy z nadzemských výšok Žarnov, Dilong, Beniak, Haranta, Gašparovič-Hlbina, Silan, Sprinc, Strmeň, Zvonický a mnohí ďalší, na ktorých si dnes len málokto chce a dokáže spomenúť. Ich hlas však počut' zreteľne. Ohlasuje so sebe vlastnou vrodenou skromnosťou zvest', že nezabúda na tých spolubežcov zo svojho pokolenia, ktorým bolo súdené vnímať arómu dnešných čias.

VITALIZMUS

Ján Frátrik. Koľko životnej a tvorivej skúsenosti skrýva jeho duchovný batoh, kde sú starostlivo uložené rozmanité pulzovania toku umierajúceho času, zvodené hry nonšalantrých svetových

>>>

Dozvuky už zašlých čias šumia v mojom uchu. Som pri vedomí, smädný po tajomstve a plný odvahy po počúvaní. Počúvam, ako ozveny dávnych vekov volajú po svojom vyslyšaní. Vidím, ako sa mi priamo pred očami rozsypal obraz zo starých karát. Cítim, že ešte stále niečomu nerozumiem.

Viem, že kdesi medzi ozvenami a posledným zvonením vejú vetry poézie. Poézie ako ochrankyne duše. Poézie ako panny skrytej túžby. Poézie ako majiteľky dýky. Poézie ako...? A čo básnik??? Čo s ním a jeho poéziou porobil čas? Premeny času. Čo ostalo z nášho básnika dnes? Čo pretrvalo z jeho poézie? Ako sa na básnika v premenách času pozera súčasník optikou napríklad syntetických diel? Ponúkajú sa tri príklady.

VYNECHÁVANÝ

V III. zväzku *Dejín slovenskej literatúry* (V. Marčok a kolektív), ktorý vychádza o Frátrikovi len dve stručné zmienky. Prvou je informácia o poéme *Križ a sedem slov*, druhou zaradenie publikácie *Slovenská katolícka moderna v premenách času* do zoznamu použitej a odporúčanej odbornej literatúry.

metropol, spomienky na priateľov, dávne lásky, ale aj okamihy, kedy sa človek musel hanbiť za svoje plemeno...

Vždy ma vzrušovalo vyhľadávanie žijúcich svedkov zašlých vekov. Z ich pútavého rozepamätávania bolo možné vycítiť ducha magického miesta a protirečivých letopočtov, o ktorých už vedia svoje len tí, čo prežili. A medzi tieto osobnosti bezpochyby patrí aj Frátrik.

O jeho príslovečnom vitalizme a tvorivom nasadení by sa dalo hovoriť a písat celé hodiny. Je to ale potrebné? Ved' v podobných prípadoch je už všetko dávno zaznamenané v múdrych knihách, na ktoré v našich policiach s nevyčerpateľnou pravidelnosťou sadajú nové a nové vrstvy neúnavného prachu.

Knihy Jána Frátrika obsiahli človečenský svet v jeho vesmírnej majestatnosti, ale i rozporuplnosti, skepsie a dezilúzii. No ostal vždy a v každom čase i nečase sám sebou. Básnikom, čo sa vyvíjal výsostne individuálne a ktorý nikdy nepociťoval zaužívanú potrebu niekom sa povinne zaradiť. Hľadanie vlastnej cesty a neustále objavovanie mystéria vlastného jazyka bolo pre Jána Frátrika vždy typické.

PROBLÉMY

Nášmu básnikovi často vyhadzovali na oči, že je až priveľmi zviazaný s rodinným prostredím, ergo že je provinčným autorom. Najlepšou odpoveďou na tieto a podobné malichernosti bol Frátrikov hlboký vzťah k významným európskym literatúram. Ako rozhľadený človek si veľmi skoro uvedomil, že bez dotyku so svetovou kultúrou, bez prijímania a využívania jej impulzov na vlastný duchovný rast, by nám reálne hrozilo, že natrvalo uviazneme v postavení neplnohodnotného príslušníka civilizovaného európskeho spoločenstva.

Ešte v druhej polovici 40. rokov minulého storočia zostavil Frátrik spolu s Pavlom Gašparovičom Hlbinom antológiu poézie francúzskych básnikov s názvom *Pramene*. O dve desiatky rokov neskôr si Ján Frátrik so smútkom v duši zaspomína: „Antológia mala vyjsť vo Verbume, aj sadzba bola už hotová. A potom to prišlo. Cenzúra, likvidácia, nevhodnosť, nežiaduca príčut' katolíckej moderny atď., atď. Neskôr sme ešte skušali, ale to bol už čas odstavovania, a tak moje lásky svetového Olympu prežívajú ďalšie vrásnenia milosti a nemilosti.“

Veľký problém mal Frátrik aj s vydaním básnickej skladby Paula Valéryho *Námorný cintorín*. Na sklonku roka 1968 mu z vydavateľstva Tatran, kde svoj preklad ponúkol, odpísali, že pre

S manželkou Margitou (vľavo) a s dcérou Tatianou v roku 1968

malý rozsah (išlo o 24 slôh, spolu 144 veršov) vydanie diela neprichádza do úvahy. „Čo robiť? Ponúkať ďalej! Ešte šťastie, že žijem z učiteľského platu,“ povzdyhol si vtedy básnik. *Námorný cintorín* napokon po peripetiách vyšiel bibliofilsky v roku 1970. Prvý očíslovaný exemplár venoval Jozefovi Felixovi.

PREKLADY

Vlastné básnické reflexie na poetiku a verše niektorých svetových autorov (P. Verlaine, R. M. Rilke, E. Ady, Ch. Baudelaire, G. Byron, J. W. Goethe, N. S. Puškin, P. Neruda, J. Prévert...) zaradil J. Frátrik do zbierky *Sneží na láske*, ktorá vyšla pri príležitosti jeho 65. narodenín. „Literárnych lások bolo mnoho. Každý básnik ich má. Všetkým som vyznal svoj obdiv i úctu v básni Nad knihami básnikov v zbierke Sneží na láske.“

Prakticky celé prekladateľské dielo Jána Frátrika sa nachádza v rámci autorovej rukopisnej pozostalosti v Slovenskej národnej knižnici Archíve literatúry a umenia (SNK ALU) v Martine. Z rozsiahlejších celkov spomienim aspoň preklady básní Ch. Baudelaire (*Litánie k Satanovi*, 1958), P. Géraldyho (*Ty a ja*, 1981), P. Claudela (*Verlaine*, 1993), surrealistu R. Desnoса, ruských tvorcov (V. Majakovskij, S. Jesenin, A. Blok, B. Pasternak a iní) a preklad prózy Edmonda Jalouxa *Láska Cecílie Fougeresovej* (1946).

Ján Frátrik pristupoval k prekladaniu citlivu a zároveň mimoriadne tvorivo i zodpovedne. Dokázal intenzívne precítiť originál a nájsť vhodnú prekladateľskú metód. Jeho preklady sa vyznačujú kultivovanosťou a prirodzenosťou výrazu. Korešpondujú s charakterom

pôvodiny, čítajú sa dobre a prirodzene navodzujú duch originálu. Popri štýlistickom majstrovstve treba oceniť aj veľký cit pre narábanie s možnosťami slovenčiny.

Je stratou pre slovenskú prekladovú literatúru a našu kultúru vôbec, že dosiaľ nevyšlo v ucelenej podobe Frátrikove prekladateľské úsilie. Keby sa tak niekedy stalo (a ide o veľkú edičnú výzvu), mali by sme k dispozícii dielo, ktoré zásluhou autorovej erudície a básnického fortielu ponúkne širší, zasvätený a nepochybne atraktívny prierez svetovou poéziou. Niečo podobné, no v oveľa rozsiahlejšej podobe, uskutočnil v minulosti Karol Strmeň – mám na mysli jeho monumentálnu dvojzväzkovú antológiu svetovej lyriky *Návštevy*, ktorá vyšla roku 1972 v Ríme.

POZOSTALOSŤ

Hoci sa básnikovo dielo pred šiestimi rokmi definitívne uzavrelo, ostalo ešte veľa nedopovedaného. Mnohé tajomstvá ukrýva najmä jeho rukopisná pozostalosť v SNK ALU. Pri jej čítaní si pozorný vnímateľ postupne uvedomuje, čo to je za proces, keď sa začínajú rodiť slová, prvé slová. A čo nasleduje ďalej? Už nič! Len občasné nekonečné chvíle čakania. Okamihy vyplnené gejzírmi napäťa z príchodu ďalších slov. Už nebolo možné zbaviť sa ich nadváhy. Už nebolo možné mlčať. Už nebolo možné nepísat'. Už nebolo možné odoľať pokušeniu. Aj keď sa v premenách času s okamžitou platnosťou vedeli pridružiť i roky smutné. Do ktorých sa ani slovám nedarí pôrod...

Rukopisná pozostalosť Jána Frátrika v SNK ALU patrí medzi rozsiahlejšie fondy. Povedané a napísané rečou čísel: v 11 škatuliach sa nachádza dovedna

>>>

2 933 jednotiek, čo predstavuje 6 624 strán z obdobia rokov 1922 až 2000. Ide teda o časový oblúk 78 rokov.

Významnú obsahovú položku pozostalosti tvoria najmä rukopisné a strojopisné básne z rokov 1936 až 1999; konkrétnie napríklad juvenílie z roku 1936 (*Tvoja postať a iné*), rukopisy vydaných zbierok, zošity poézie (*Nikdy viac a iné básne, Srdece na pretras, Vyznanie*), básne v próze (triptych *Dialky plné hviezd*, 1970), *Poetický slovník* (prvá polovica 70. rokov 20. storočia), priležitostná próza (*Les*, 1978), rozhlasové a divadelné hry (*Osudný koncert, Živá voda a dukáty*).

Vo Frátrikovom fonde sa nachádzajú i jeho početné úvahy, recenzie, zápisky z cest po zahraničí, prednášky, prejavy, rozhovory a preklady. Pomerne bohatý je poznámkový materiál obsahujúci nie len výpisky z rôznych prameňov, ale aj autorove osobné poznámky, prípravné texty k besedám a podobne. Dokumentárny materiál pozostáva z diplomov, dotazníkov, životopisov, osobných písomností (rodny list, sobášny list, cestovný pas...) a iných dokumentov, reflekujúcich Frátrikovu mnohostrannú činnosť (vedenie kroniky mesta Žilina, hodnotenia literárnych súťaží a iné).

KOREŠPONDENCIA

Osobitnú kategóriu rukopisnej pozostalosti J. Frátrika v SNK ALU predstavuje básnikova bohatá korešpondencia so slovenskými i zahraničnými literátmi a umelcami (Pavol Gašparovič Hlbina, Ján Haranta, Svetoslav Veigl,

S francúzskym priateľom Jeanom-Paulom Olivierom v Paríž v lete 1972

Janko Silan, Štefan Atila Brezány, Gorazd Zvonický, Karol Strmeň, Valentín Beniak, Zlata Solivajsová, Michal Chuda, kardinál Korec, Fero Kráľ, Vincent Hložník, Jean Paul Olivier, Paul Géraldy a mnogí iní), redakciami viacerých novín a časopisov, vydavateľstvami, farskými úradmi, Spolkom slovenských spisovateľov, Maticou ... Samostatný priestor by si bezpochyby zaslúžila napríklad korešpondencia s nositeľom Nobelovej ceny za literatúru, básnikom Jaroslavom Seifertom.

Na záver sa žiada vyslovíť rečnícka otázka: Ako obstál Ján Frátrik v premenách času? Žilinský literárny festival, ktorý sa zaradil medzi najväčšie podujatia svojho druhu na Slovensku, azda najsymbolickejšie potvrdzuje, čo všetko plynutím času básnik urobil, čo zane-

chal, čo veľkoryso odovzdal svojim následovníkom. To veru nemá s provinčnosťou nič spoločné!, odkazujem všetkým tým, ktorí akosi nevedia príšť násemu básnikovi na meno.

Vox emissa volat, littera scripta manet. Vyslovený hlas letí, napísané slovo ostáva. A Ján Frátrik sa prechádza po nebi a i tam šteklí vnútro svojich spolustolovníkov láskavými konfrontáciami včerajšieho nostalgického šansónu s dnešným, t'ažko definovateľným pocitom. Poetov oblúbený autor P. Valéry však kedysi napísal, že „*čo sa ničomu nepodobá, to neexistuje*“.

Takže: Dobrý deň, básnik! U nás nič nové, vaši rodní na vás myslia...

PETER CABADAJ
(Snímky: LA SNK)

PriestorNet

**PRAVÝ
POHLÁD
NA SVET**

priestornet.com

Večné dialógy

Poézia JANKA FRÁTRIKA tiekla vždy v osobitnom, svojskom riečisku, jasne však inklinujúc k prúdu katolíckej moderny. Vždy privádzala k človeku v jeho kráse i biedach a nachádzala Cestu skruse Pravdu a Život.

Moje verše

Koľké len slová do lásky som vplietal,
ako sa človek so životom pasuje.
Ach, všetko sa ti stráca z diaľok sveta,
sám zájdeš tichý kdesi za tuje.

Život a smrť. V nich nikdy nie si sám,
tvoj odchod žije s nami.
Aj trýzeň smútku do nádeji prekvitá.
Ty žiješ v nás – my v tebe nie sme sami.

Možno som všetko nepovedal ani
a ja som ešte toľko chcel –
Bolestné žitie už viac neporaní.
Ach, moja trýzeň – ty môj skorocel.

Nech sa už nikdy neschyluje k smútku,
nech v očiach iba láska zavanie.
S vami som lúbil život v každom kútku –
Vám tichý pozdrav, moje mávanie.

Možno som v slovách nepovedal dosť –
no s vami žil som dva životy pre radosť.

Slovensko moje

Bár t'archa po t'arche sa strhla v roje,
bár životom sa valí toľko drám –
na zlatej strune si t'a hrám
Slovensko moje.

Cez všetky víťazstvá a neľútostné boje,
cez vlastné potupenia do svetových strán –
na zlatej strune si t'a hrám
Slovensko moje.

Zástava dávnej slávy, farieb troje,
trojvŕsie otvorené svetu dokorán –
na zlatej strune si t'a hrám
Slovensko moje.

Si celé v nás. A dvojkriž pravdy tvojej
neskmáše zrada ani zloby plam –
na zlatej strune si t'a hrám
Slovensko moje.

Priam ponad tisícročné sny a nepokoje
ty si môj ostrov, najsvätejší chrám –
na zlatej strune si t'a hrám
Slovensko moje.

Cez rozjímanie

Kam sa to zberáš, povedz, svedomie.
Ostatná trýzeň a či priepast' hrozná?
Nepokoj dávno svoje t'archy zrovnal
a bolesť za nás všetko nepovie.

Deň čo deň padáš... Svieti iba kríž,
keď samota sa stáva potechou a sestrou,
keď srdce prahne, aby sa len s Tebou
stretlo, môj Bože. Ó, len či ma nehodného utíšiť.

Komuže zveriť svoje trýzne, komu len,
aj sny sa odvracajú od nás.
Cez rozjímanie každý seba spozná.
Môj Pane, prečo neraz už aj Tebe
vzdorujem?

Monológ Tajomstvasa díži v tieň.
Koľkokrát denne zrádzame t'a, Bože?
A Ty len odpúšťaš, ba ponúkaš aj lože,
keď nad nami už neraz plače vlastná zem.

Kdeže t'a nájst?

Pravda a láska zlomili sa vpoly,
krv stúpa strmo ku hlave.
Aj človek zrazu o ľudstvo sa bojí,
zavládli slová rúhavé.

Niekto sa v t'ažkých ranách obnovuje,
niekto v nich celkom zaniká.
Zaseknutý vzduch. Súboje a ruje.
Kdeže t'a nájst', ach, vzácne slovo
básnika?

Chcel som zniť

Do poloprávd som strmo rúbal,
na jazvách prebral život svoj.
Kto mi to bolest' vyhadzuje na oči?
Nesaj mi, Pane, z cesty zabočíť.
Chcel som zniť' ako čistá pieseň
pre hoboj.

Báseň. Len tá, čo srdcom zvoní.
Len tá sa pohne.
Dobre tak stúpať do svedomia
cez všetky súboje a ohne.

Na Place du Tertre

Slnečník, stolička a stojan
a na kolenáčoch paleta.
Pod holým nebom samý ateliér.
S'il vous plaît, monsieur, souvenir!
A hned' aj priamo štetcom načne t'a.
Pár t'ahov
a cez tvár ešte silueta Sacré-Coeur.

Z čistej hľbky

Náš život mnoho stratil z bratstva,
tak protiví sa ako v pôste karneval.
Kým človek nemohúcene pozeral,
jasnejšiu hviezdu objavila láska.

Len hlbšie, hlbšie na dno srdca,
kde slovo nemá sily poraniť,
kde nenávisť a slabosť mizne v pokáni,
kde čistá pieseň svedomím sa skrúca.

Tam ponachádzať tisíc rozuzlení,
istoty večné bez múk a bez obavy.
Tu v hľbkach srdca neplače už život
bol'avý.

To smúti iba Boh za naše neresti a hliený.

Aj z tvojej viny

Zvýšilo čosi času
na báseň. Ale to je všetko málo.
Vyznať sa z detstva --
cesta do úžasu.
A žil si, ako sa len dalo.

Vtedy si prehadzoval sny a krásu
a prišlo súdit',
čo si mal a čo nemal.
Súdili iní.

Viem, mnoho bolo tiež
aj z tvojej viny.